

Алехо КАРПЕНТЬЄР

КОНЦЕРТ БАРОККО

РОЗДІЛ I

...Музики, грайте...

Псалом 81

Срібні тонкі ножі, гарні срібні виделки; срібні тарілки з заглибинами у формі гілля й листя, куди стікав сік смаженини; срібні таці для фруктів, кожна з яких ділилася на три круглі тарелі, прикрашені срібним гранатом; срібні дзбани для вина, виготовлені срібних справ майстрами; срібні тарілки із зображенням риби, оповитої срібним плетивом водоростей; срібні солянки, срібні щипчики для горіхів, срібні форми для печива, срібні ложечки з вигравіюваними ініціалами...

Усе це неквапно й методично виносилося і складалось у напівтемряву дерев'яних ящиків, плетених кошів, скринь із міцними замками, і Господар, у домашньому халаті, пильнував, щоб срібло не торкалося до срібла. Срібло дзвеніло лише тоді, коли він зупинявся перед срібною посудиною з насмішкуватим срібним оком на дні і засліплював те око струменем сечі з рясною піною, яка, віддзеркалюючи срібло, і сама здавалася срібною...

— Сюди — те, що лишається, — говорив Господар, — а сюди — те, що поїде.

Іхати мали невеликі срібні речі — столовий посуд, чарки і, звичайно, по-

Алехо Карпентьер (нар. 1904 р.) — видатний кубинський письменник. Автор романів, збірок оповідань та віршів, музикознавчих праць — «Антільські вірші» (1932), «Музика Куби» (1946), «Царство від світу цього» (1947), «Загублені сліди» (1953), «Вік просвіти» (1962), «Війна часові» (1963), «Розправа з методом» (1975) та інших.

Повість «Концерт барокко» вийшла в 1975 р.

судина із срібним оком, а також шовкові сорочки, шовкова білизна, шовкові шкарпетки (все з китайського шовку), порцелянові японські чашки, з яких так приємно пити, особливо в гарному товаристві, великі манільські шалі, які прибули сюди через неозорий західний океан.

Франсіскільйо з розпухлою лівою щогою, перев'язаною синьою хустинкою, наслідуючи свого хазяїна, теж час від часу підходив до посудини, шоправда, не срібної, а з глини. Він бігав з патіо під аркади, з передпокою в кімнати і монотонно повторював, наче молитву:

— Сюди — те, що лишається... А сюди — те, що поїде...

Надвечір, коли все срібло, китайський та японський посуд, шовкові хустки було перекладено стружкою, одні речі — щоб залишатися вдома, інші — щоб вирушити в далеку путь, коли всі ящики, скрині, коші та валізи було впаковано, Господар, усе ще не скидаючи халата та хатньої шапочки — гостей сьогодні не передбачалося — запропонував слугі розпити з ним глечик вина. Потім, повільно походжаючи по кімнатах, він уважно оглянув усі запаковані речі, заохлені меблі, картини на стінах. Ось портрет племінниці, що присвятила себе богам, в день її шлюбу з творцем, — вона в білій сукні, з довгими чотками, вся в коштовностях та квітах, шоправда, погляд занадто палкий для такого випадку. Навпроти, в чорній квадратній рамі, портрет господаря дому, виконаний олівцем так майстерно, наче художник намалював його одним розчерком, не відриваючи руки від малюнка. Спіралеподібні лінії підкреслювали глибоку задуму зображеної людини. Але найефектніша картина висіла в салоні для танців і прийомів, там, де подавали шоколад та інші напої. Вона належала пензлеві європейського живописця, який проїздом відвідав Койоакан і зобразив на полотні видатну подію з історії країни. Там був намальований Монтесума, схожий водночас і на римлянина, і на ацтека, такий собі Цезар з перами кетцалья¹ на голові. Він сидів на троні незрозумілого стилю, який міг належати і папі

¹ Кетцаль — птах, що водиться в ґуґах Центральної Америки. Зображений на гербі Гватемали. (Тут і далі примітки перекладача).

римському, і мічоаканському¹ касику, під балдахіном, підтримуваним двома алебардами. Біля Монтесуми стояв нерішучий Куаутемок², схожий на юного Телемаха, з мигдалевидними очима, а перед ними — Ернан Кортес в оксамитовій шапочці, зі шпагою на поясі. Поставивши ногу на першу приступку царського трону, він усім своїм виглядом уособлював драматичну постать конкістадора. За ним грізно підносив розп'яття панотець Бартоломе де Ольмеда в сутані, а донья Марина³ в сандаліях та юкатекському одязі простягала руки і, здавалось, перекладала володареві Теночтітлана⁴ те, що говорив йому іспанець. Олійна фарба картини була надто густа, у старовинному італійському стилі — бо нині італійські художники, малюючи своїх титанів на церковних склепіннях, користуються світлими небесними фарбами — а з глибини картини виглядали індіанці, зацікавлені небаченими досі подіями. Здавалось, вони вийшли з якоїсь стародавньої розповіді про подорож у країну татар.

Трохи далі, в маленькому салоні, поруч із туалетною кімнатою, висіла картина «Три прекрасні венеціанки», що належала пензлю славетної венеціанської художниці Розальби; трохи розмиті сірі, рожеві, блакитні та зеленаві кольори особливо гарно передавали красу далеких жінок. Господар подумав, що ці венеціанки не так уже й далеко від нього, бо ж він збирається відвідати Венецію і познайомитися з тамтешніми куртизанками, яких так вихваляли в своїх нотатках декотрі славетні мандрівники, — а грошей на це в нього вистачить. Скоро він теж розважатиметься, віддаватиметься приємним утіхам: плаватиме по вузьких каналах у закритій гондолі та підглядатиме за гарненькими жінками, а вони, знаючи, що на них дивляться, але вдаючи цілковиту невинність, поправлятимуть низько вирізані декольте, і раз у раз, мов ненавмисне, показуватимуть опуклі рожеві перста...

Господар повернувся у великий салон, перекинув ще один келих вина і прочитав на одному з одвірків двовірш Горація, який наказав вигравіювати на науку своїм давнім друзям-крамарям, а також нота-ріусові, інспекторові мір і вагівниць та священику, перекладачеві Лактанція, яких за браком людей достойніших, запрошував грати в карти та дегустувати нові напої, що доставлялися йому з Європи:

¹ Мічоакан — місто в Мексичі.

² Куаутемок — останній ацтекський цар, брат у перших Монтесуми.

³ Донья Марина — коханка Кортеса, індіанка, що була його перекладачкою.

⁴ Теночтітлан — столиця ацтекської держави.

Про старого Катона кажуть,
що вином укріпляв чесноти.

В галереї, де стояли клітки з пошнудими птахами, прошурхотіли легкі кроки. З'явилася нічна гостя, закутана в шаль. Вона плакала і нарікала на розлуку, насправді ж прийшла за прощальним подарунком—розкішним кольє із золота та срібла з коштовними камінцями (а все-таки завтра вранці треба буде віднести його до ювеліра та запитати, чо-го воно варто). Посеред сліз та поцілунків гостя попросила іншого вина, бо це, яке вони п'ють,— хоч кажуть, що воно з Іспанії,— має осад і краще його не пити, таке вино годиться хіба що для клістиру, так, так, це вино добре не для горлянки, а для іншого місця, і вона додала слівце з її особистого словника. Господар тільки руками розвів, адже він і його слуга добре розумілися на винах, і от вам, можна подумати, що вона народилася в палаці, а чи ж не ти підмітала двір та лушила кукурудзу, аж поки я підібрав тебе тієї ночі, коли вмерла моя добра чиста дружина, упокій, господи, її душу!..

Та щоб заспокоїти гостю і догодити їй, довелося таки Франсіскіль-йо пошукати в підвалах добре заховану діжечку з найкращим вином. Жіночка безсоромно розхристалася блузу, розв'язно схрестила ноги, і рука Господаря потяглася до мережива її спідниці... Слуга, щоб роз-важити хазяїна та його гостю, схопив гітару і став награвати та співати псалми Давида, потім перейшов на популярні пісні, в яких ішлося про невдячних красунь, про сльози покинутих, про те, як кохав я жінку, а вона від мене пішла, й ніколи вже не повернеться, а мені так сумно, так сумно, так сумно... поки Господарю набридло слухати всю цю ста-

MOTEZUMA

DRAMA PER MUSICA

Da rappresentarsi

NEL TEATRO

DI SANT'ANGELO

Nell'Autunno dell'Anno 1733.

IN VENEZIA,

Appresso Marino Rossetti in Merceria
all'Ingegna della Pace.

Con Licenza de' Superiori.

PERSONAGGI.

MOTEZUMA Imperator del Messico.

La Signora Michaliska Miler.

MITRENA sua Moglie.

La Signora Ana: Gio.

TEUFILE loro Figlia.

La Signora Giuseppe Pierber deita la Te-

deja Virtuosu di S. A. S. il Sig. Principe

d'Armagnac.

FERNANDO Generale dell' Armee

Spagnuole.

Il Signor Francesco Bilanzoni Virtuosu di

S. E. il Sig. Principe di Terello.

RAMIRO suo Fratello minore.

La Signora Angela Zenuchi Virtuosu di

S. A. S. il Sig. Principe d'Armagnac.

ASPRANO Generale dei Medici.

Il Signor Antonino Nicolini Virtuosu di

S. A. S. il Sig. Principe d'Armagnac.

Soldati Spagnuoli.

Soldati Messicani.

La Musica del Vivaldi.

Li Balli del Sig. Giovanni Gallo.

Le Scene del Sig. Antonio Mauro.

AT.

ровизну, і, посадивши нічну гостю на коліна, він попросив слугу заспі-
вати щось сучасніше, щось із того репертуару, якого його вчили в спе-
ціальній школі за великі гроші. І от у величезній кам'яниці, повній
скринь — і тих, що залишалися, і тих, що мали їхати, — напханих та-
зами й дзбанами, срібними острогами та гудзиками, срібними медаль-
йонами та антикварними дрібничками, під склепінням, розмальованим
рожевими янголями, задзвенів голос слуги, який співав із своєрідною
вимовою жителя рівнин італійську пісеньку, дуже доречну в даному
випадку, якої його навчив напередодні від'їзду вчитель музики:

Ah, dolente partita,
ah, dolente partital..¹

Несподівано задзеленчав дзвоник біля парадних дверей. Співець
замовк, а Господар, поклавши руку на струни, приглушив музику.

— Піди-но подивись, але нікого не пускай, вже три дні прощаються,
остогидли...

Віддалік почулося рипіння відчинюваних дверей, хтось попросив
пробачення, можна було розібрати «вельми дякую» та «не будить ні в
якому разі», а потім кілька голосів сказали «на добраніч». Слуга по-
вернувся, зі згорнутим трубочкою аркушем голландського паперу, на
якому чітким каліграфічним почерком записані були прохання та до-
ручення друзів і приятелів мандрівника — усе те, що звичайно спадає
на думку напередодні від'їзду...

Інспектор мір і вагівниць просив бергамотову есенцію, мандоліну
з перламутровими інкрустаціями в кремонському стилі для дочки та
барильце мараскінського лікеру. Золотих справ майстер Іньїго замовив
два ліхтарі болонського виробництва для екіпажа — мабуть, хотів мати
їх для моделі, щоб виготовляти їх самому. Парафіяльний священник
просив примірник «Східної Бібліотеки» халдея Ассеміно² з книгозбірні
Ватикану, а також які-небудь «римські монетки» для своєї нумізматич-
ної колекції, — якщо вони, звичайно, не дуже дорогі! — та ще ціпок із
польського бурштину з позолоченою або золотою ручкою, із тих, що
їх продають у довгих футлярах, підбитих червоним оксамитом. Нотаріус
зажадав чогось надзвичайно рідкісного: скажімо, колоду невідомих тут
карт, які нібито вигдав Мікеланджело, щоб навчати дітей арифме-
тики; замість звичайних чирви, жиру, бубни та вина на них були на-
мальовані сузір'я, сонце, місяць, папа римський, диявол, смерть, ві-
шальник, божевільний — це був туз, а також сурми Страшного Суду —
найбільш виразна карта.

— Це для ворожіння, — припустила жінка, яка, слухаючи список
доручень, уже скидала з себе панчохи і знімала прикраси.

Але найоригінальнішим виявилось прохання судді Емеріто: для
своєї колекції раритетів він захотів ні більше, ні менше, ніж цілий
набір зразків італійського мармуру, серед яких були б, по можливості,
карарський та флорентійський мармур, схожий на мозаїку брешійський,
жовтий сієнський, подібний до яшми пентелійський, червоний нумідій-
ський, дуже поширений в античному світі, уламок місячного мармуру
з покрученнями у формі мушлі прожилками і, останнє, щоб не надто
обтяжувати приятеля, змієподібний мармур — зелений, зеленавий і ба-

¹ Ах, біль розлуки, ах, біль розлуки (*итал.*).

² Систематизований твір, що спирається на східні джерела, цінна пам'ятка писемності
країн Сходу.

гатокольоровий, такий, який можна побачити в деяких пантеонах епохи Відродження...

— Та цього ж не підніме наймогутніший будівник єгипетських пірамід, чию силу так вихваляв Арістофан! — вигукнув Господар. — Тягати з собою такий вантаж! Хай ідуть усі під три чорти, я не марнуватиму часу на пошуки рідкісних фоліантів, небесних мармурів та цілющих бальзамів. Єдиний, чиє прохання я задовольню, це твій учитель музики, Франсискільйо, бо він просить речі легкі й невибагливі: сонати, концерти, симфонії, ораторії — вони займають мало місця і самі по собі приємні... А тепер, хлопче, заспівай ще...

Ah, dolente partita,
ah, dolente partita!..

Потім слуга заспівав: «*A un diro sol di bell'occhi lucenti...*»¹, але коли закінчив свій мадригал і підняв очі від гітари, то побачив, що залишився на самоті: Господар та нічна гостя пішли в кімнату, де на стінах висіли ікони святих у срібних рамах. Вони відсвяткували прощальну ніч на ліжку із срібними інкрустаціями при світлі свічок у високих срібних канделябрах.

❧ РОЗДІЛ II ❧

Господар похажував поміж своїх скринь, поставлених під навісом, — сідав на одну, переставляв іншу, оглядав ще іншу — невдоволено й роздратовано бурмочучи сам до себе. Недарма стародавні люди казали, що багатство не гарантує щастя, а володіння золотом — у даному разі сріблом — не рятує від знегод на тернистому шляху життя та долі. Щойно вони відпливли з Веракруса, як на корабель налетіли всі можливі вітри, що їх на картах зображують у вигляді лихих духів із роздутими щоками, ворогів мореплавців та мандрівників. Вітрила подерлися, в корпусі з'явилися пробіни і все ж таки з великими труднощами, корабель дістався до гаванської бухти, але в місті лютувала епідемія страшною пропасницею. Усе тут, як сказав би Лукрецій, «було в тривозі й безладді, і потерпілі ховали своїх ближніх як могли» (З «*De Rerum Naturae*», книга VI, — згадав ерудований мандрівник, цитуючи напам'ять ці слова).

Вони кинули якір біля селища Вілья де Регла, по-перше, щоб не стояти поблизу охопленого епідемією міста, по-друге, щоб відремонтувати ушкоджене судно та розмістити як слід вантаж, дуже погано укладений пеонами-вантажниками у Веракрусі. Жалюгідне селище, оточене мангровими заростями, різко контрастувало з містом, з якого Господар вирушив у свою подорож; згадалися йому золоті бані церков, величезні палаци, уквітчані фасади, віттарі, обплетені виноградними лозами, коштовне каміння дарохранильниць, багатобарвні люстри — наче казковий Єрусалим на сцені вертепу. А тут — вулиці вузьенькі, будинки низькі, на вікнах замість красивих фігурних ґрат залізні прuti, погано пофарбовані в білий колір, а під такими низькими стелями в Койоакані

¹ У променях прекрасних і блискучих, мов сонце, очей (італ.).

тримали б хіба що курей або свиней. Застояне повітря тхнуло спекою та баговинням, гноєм із хлівів, ревла худоба, а постійна духота викликала гостру тугу за прохолодою мексиканського ранку, розбуджувала спогад про засніжені вершини вулканів, що бовваніють у незоромому синьому небі наче зовсім поряд, але насправді дуже далеко.

Мандрівники зупинилися тут із своїми скринями, кошами, клумаками та валізами, чекаючи, доки відремонтують розбите судно, а тим часом на березі затоки, в місті, у всіх будинках, зачинених через епідемію, панувало зловісне мовчання. Тихо було в танцювальних залах, де повновиді мулатки в мереживних накрохмалених спідницях колись демонстрували запальну гуарачу¹. Тиша панувала на Торговій, Церковній та Ремісничій вулицях, де частенько виступали оркестри механічних інструментів — хоча це вже не було такою новиною, — де замість музики були по склянках, де індіки танцювали форлану², де виступали знамениті мальтійські близнюки, співали дресировані сінсонте³, що не тільки насвистували модні мелодії, а й витягали дзьобами карточки, на яких записана була доля кожного, хто хотів про неї дізнатися. Це гомінке, хвалькувате, безтурботне місто, здавалось, раз у раз накликало на себе за свої численні гріхи гнів всевишнього, і тоді на нього раптово звалоювались страшні епідемії пропасниці, що, як вважали деякі знавці, поширювалась відгнилого приморського низькодолу. Лунало суворе Dies Irae⁴, і люди сприймали нове лихо як ще один крок неминучої і невблаганної смерті.

Епідемія не пощадила й мандрівників. Обличчя Франсіскільйо зробилося жовте як сірка, три дні його тіпала лихоманка, він почав блювати кров'ю і віддав богові душу. На кладовищі труни вже ставили одну на одну, бо не було для них місця, а мертвих несли й несли... Цвинтар скидався на склад дерев'яних ящиків. Господар залишився без слуги і без мексиканської гітари, а що ж то за пан без слуги, адже він мріяв з'явитися там, звідки виїхали його предки, з великою помпою, щедро тринькати гроші й показати, як багатів нащадок людей, що подалися в далеку Америку шукати щастя.

Аж ось в одному заїзді, звідки щодня виходили каравани в напрямку до Харуко⁵, увагу Господаря привернув ставний негр, що вправно чистив коней та підстригав їм гриви, а на дозвіллі награвав на облупленій гітарі або співав нешанобливі куплети про ченців-жінок-любів та нерозумних рибок, що потрапляють у їхні сіті. Іноді він аккомпанував собі на барабані або бив по кочетах шлюпки, і ці звуки, змішуючись, нагадували мандрівникові дзенькіт у мексиканській майстерні срібних виробів. Щовечора Господар сідав послухати негра на скотному дворі і тим трохи заспокоював своє нестримне бажання продовжувати подорож. Якось він подумав, що тепер дуже модно багатому сеньйорові мати джуру негра, їх можна побачити в столицях Франції, Італії, Богемії і навіть далекої Данії, де королеви, як відомо, підступно вбивають своїх чоловіків, вливаючи їм отруту у вуха. От і йому не завадило б узяти з собою цього хлопця, навчивши його, звичайно, пристойних манер. Господар запитав хазяїна заїзду, чи то хлопець порядний, чи не бешкетник і почув у відповідь, що кращого годі знайти в цілому

¹ Гуарача — старовинний іспанський танець.

² Форлана — місцевий креольський танець.

³ Сінсонте — місцевий птах.

⁴ День гніву (Судний день) (лат.)

⁵ Харуко — місто неподалік Гавани.

світі, бо, крім усього, він уміє читати, писати простенькі листи і навіть, кажуть, розуміється на нотах. Господар заговорив з Філомено — так звали хлопця — і дізнався, що він правнук негра Сальвадора Голомона, оспіваного сторіччя тому поетом Сільвестре де Бальбоа у великий чудово римованій оді, яка називалася «Дзеркало терпіння»...

— Одного разу, — розповідав хлопець, — біля Мансанільйо, в тому місці, де понад берегом стіною стоять дерева, в морі з'явилася бригантіна під проводом ватажка лютеран-протестантів Жільбера Жірона, французького еретика, з тих, хто не вірує ні в бога, ні в святих і ладен устрияти в будь-яку авантюру, контрабанду чи грабунок на будь-яких широтах Карибського моря та Мексиканської затоки. Дізнався злодюга Жірон про те, що в маєтку Яра, в кількох милях від берега, спленився, об'їжджаючи свою єпархію панотець Хуан де лас Кабесас Альтамірано, єпископ острова, що в ті часи звався Фернандіно, бо коли цей острів побачив уперше великий адмірал дон Крістобаль¹, в Іспанії сидів на троні король Фернандо, а хто з них був головніший, король чи королева, дідько його знає, казали, що в спальні як раз королева...

— Не відхиляйся, хлопче, розповідай своє, — перебив його мандрівник, — бо в цих справах ти однаково не розберешся.

— Та я ж те й роблю, — відповів хлопець. Він жваво заворушив пальцями, мов ляльками-маріонетками, і продовжив свою розповідь, говорячи за кожного з персонажів цієї історії, мов справжній лицедій. («Так розповідають на ярмарку в Мексичі велику історію Монтесуми та Ернана Кортеса», — подумав мандрівник).

— Отож гугенот дізнався, що святий пастир Фернандіно ночує в Ярі, і разом із своїми поплічниками вирішив захопити його, щоб вимагати великого викупу. Вдосвіта Жірон заявився в Яру, всі мешканці якої спали, захопив добродушного прелата, не виявивши до нього анінайменшої пошани, і став вимагати за його звільнення величезний для бідняків викуп: двісті золотих дукатів, сто центнерів м'яса й сала, тисячу голів худоби, не рахуючи всяких дрібніших речей, що їх зажадали його нахабні пірати. Зажурені мешканці Яри зібрали все, чого хотів Жірон, і от уже єпископа повернуто парафіянам, що зустріли його з великою радістю, — про це я розкажу трохи пізніше, — додав хлопець, прокашлявшись і насупивши брови перед тим, як почати другу, куди драматичнішу частину розповіді...

— На той час такий собі Грегоріо Рамос, людина хоробра і благородна, дізнався про все і вирішив, що француза не слід відпускати із здобиччю, яка так легко йому дісталася. Він швиденько зібрав загін дужих і сміливих молодців і помчав із ними в Мансанільйо, щоб наздогнати пірата Жірона. У хлопців були і гострі шпаги, і рушниці, і сокири, одне слово, все, що попало під руку і могло служити зброєю: один ніс загострений залізний прут, другий — довгу палицю з залізним гострjakом, що нею поганяють волів, третій, — за браком щита натяг на себе для захисту шкуру морської корови. У загоні було також кілька індіанців, що збирались битись за звичаями свого народу.

Але головне, що в тому героїчному загоні був воїн, — на згадку про сміливця хлопець шанобливо скинув солом'яного бриля з переплутаними китицями, — якому поет Сільвестре де Бальбоа присвятив такі рядки:

¹ Христовор Колумб.

Ишов серед наших дужий абіссінець
На імення Сальвадор, немов Улісс
Був спритний він, завзятий — мов кубинець,
Із тих, що корчували в Ярі ліс.
Син старця Голомона, той сміливець,
Стискав в руках мачете свій і спис;
Побачивши Жірона запального,
Він, наче лев, накинувся на нього.¹

Довгим і запеклим був двобій. Розлючений лютеранин, добре захищений норманською кольчугою, пошматував шаблею весь одяг на сміливому негрі, і той залишився майже голий. Але глузуючи з гугенота, виснажуючи його, переслідуючи із спритністю, яку він здобув, приборкуючи диких биків, відважний Сальвадор:

...одскочив, цілячись, оскажений,
і списа в груди вгородив щосили.
...О, Сальвадоре чорний, о герою!
Ніколи хай твоя не меркне слава,
Повідають про велич того бою
Перо невтомне й мова величала!

Відтяти голову пірата настромили на спис, щоб усі бачили його безславний кінець, а потім як трофей з тріумфом доставили в славне місто Байямо. Мешканці міста почали кричати й вимагати, щоб негра Сальвадора за мужність і хоробрість звільнили з рабства. і власті надали йому волю. А коли повернувся святий отець, у місті почалися свята. Веселилися діти, раділи жінки, щасливо усміхалися старі, і на все це сумно — бо їх не запросили — дивилися глядачі, що походили з гуаявових² та очеретяних хащів (розповідаючи про них, Філомено змальовував жестами їхню чудернацьку зовнішність): сатири, фавни, сільвани, кентаври, наяди і навіть майже голі гамадріїди. (Те, що такі істоти вийшли з тропічних джунглів острова, здалося мандрівникові безпідставною фантазією поета Бальбоа, хоча він не міг не подивуватися, з якою легкістю вимовляє негр із гаванського передмістя Регла всі ці стародавні поганські імена. А конюх, дуже гордий, що його прадід так уславився, не мав ніяких сумнівів щодо існування на кубинських островах надприродних істот, породжених класичною міфологією, можливо, тільки трохи смаглявіших; вони й тут живуть у лісах, печерах, річках — так само як жили в тих далеких, дуже далеких краях, звідки прийшли предки Сальвадора, що був ніби місцевим Ахіллесом, бо там, де немає Трої, все-таки може існувати Ахіллес, чи в Байямо, чи в Койо-акані, коли відбуваються події, не менш славетні, ніж за давніх часів.)

Потім Філомено почав пританцьовувати, співати високим і низьким голосом, вимахувати руками й поплескувати себе долонями, імітувати різні звуки, стукати по стінах, віконницях, глечиках, тацях, бити ципком по вилах, що лежали на подвір'ї, — це він намагався відтворити гамір та музику оркестру, який грав під час тих славетних пам'ятних свят, що тривали два дні й дві ночі. Поет Бальбоа докладно перелічив інструменти оркестру: флейти, сопілки й аж сто лютенів («це вже, мабуть, для рими, — подумав мандрівник, — бо ніхто ніколи не чув, щоб у оркестрі було сто лютенів, навіть при дворі короля Філіппа, який кажуть, так захоплювався музикою, що завжди возив за собою дерев'яний орган, на якому грав сліпий Антоніо де Кабесон»), ріжки, маврі-

¹ Тут і далі переклав Михайло Москаленко.

² Гуаява — дерево, схоже на грушу.

танські бубни, тамбурини, литаври і навіть індіанський тіпінагуас, який робиться з гарбуза,— в тому грандіозному концерті брали участь музиканти і з Кастілії, і з Канарських островів, креоли, метиси, індіанці й негри.

— Білі та чорні грали разом? — здивувався мандрівник. — Немоżliве співзвуччя! Як можна поєднати давні благородні мелодії романсу, витончені творіння великих майстрів із варварським гуркотом, який зчиняють негри, б'ючи по своїх тамбуринах, литаврах та барабанах!.. Це була б пекельна какофонія, і мені здається, що той Бальбоа добрий брехун!

Але тут-таки він подумав — і вже не вперше — що правнук Голомона якнайкраще заступив би небіжчика Франсіскільйо, й одного ранку запропонував негрові піти до нього на службу. Одержавши згоду, чужоземець примінив на свого нового слугу червоний камзол, який дуже личив Філомено, натяг йому на голову білу перуку, що зробила негра ще чорнішим, ніж він був насправді. Світлі шгани й панчохи дуже сподобались Філомено, а от черевики з пряжками трохи муляли, та нічого, згодом розносяться...

Залагодивши справу з трактирником, у якого працював Філомено, Господар надів крилате мексиканське сомбреро і попрямував до пристані в супроводі Філомено, що тримав над головою нового хазяїна синю парасольку із срібними китицями. Укладені в скрині срібні чашки, нічна посудина з насмішкуватим оком, срібний наконечник для клістира, письмовий прибор і шкатулка з приладдям для гоління, медальйон із зображенням святої діви та святого Христофора, заступника мандрівників та мореплавців, несли на спинах негри-раби разом із скринькою Філомено, в якій були барабан й гітара. Новоспечений слуга грізно насупив брови під лакованим трикутним капелюхом і підганяв носіїв, лаючись місцевою говіркою, зрозумілою тільки остров'янам.

РОЗДІЛ III

Онук людей, які народилися в Іспанії на берегах Тахо і завжди розповідали про красу рідних місць, Господар уявляв собі Мадрид не таким. Сумним, занедбаним і бідним видалося йому це місто, особливо в порівнянні з багатством та пишнотою Мексіки. Крім центральної площі Пласа Майор, усе тут було тісне, брудне, вбоге і мимоволі згадувались широкі красиві вулиці, будинки, прикрашені мозаїкою, балкони, що їх підтримували кам'яні херувими, роги достатку, з яких щедро сипались кам'яні плоди, примхливо намальовані вивіски, перевиті виноградними лозами та плющем, що вихваляли ювелірні вироби. Заїзди були тут погані, у кімнатах тхнуло зігріклою соняшниковою олією, а відпочити виявилось неможливим через галас, який зчиняли мандрівні актори. Вони викрикували вірші, голосно декламували монологи римських імператорів, не вгамовувались навіть тоді, коли міняли античні тоги, зроблені з простирадл або штор, на костюми блазнів та біскайців; інтермедії, в яких діяли ці персонажі, супроводжувались безладною музикою, яка тішила негра своєю новизною, але дуже дратувала Господаря.

Про кухню годі було й казати: пісні фрикадельки та мерляни викликали в пам'яті витончені мексиканські рибні страви, смачних запечених індиків, приправлених запашною підливою з духмяного шоколаду та різних перців; щоденна капуста, прісна квасоля та горох набридли навіть негрові, і він згадував соковите ніжне агуакате, бульби маланги¹, приправленої оцтом, петрушкою та часником, які подавалися на стіл із крабами, м'ясистішими, ніж будь-яка тутешня полядвіця.

Удень вони вешталися по тавернах, де подавали добре вино, та по книгарнях. Увагу Господаря привертали старовинні книги в красивих палітурках, то були, здебільшого, теологічні трактати, і він купував їх, бо хоч нічого цікавого вони не містили, однак могли стати окрасою будь-якої бібліотеки. Однієї ночі вони пішли до повій. На порозі закладу їх зустріла товста, кирпата, зизоока й ряба хазяйка із заячою губою та величезним волом; через свій широкий та низько посаджений зад вона була схожа на велетенську карлицю. Оркестр сліпих музикантів, почав награвати веселий менует, покликали дівчат, вдягнених пастушками, їх звали Філіс, Клоріс, Лусінда, Ісідра та Каталана — вони щойно похапцем доїли хліб з олією та цибулею, запиваючи цю невибагливу вечерю дешевим вином. Тієї ночі Господар та Філомено дуже багато пили, Господар розповідав про всілякі пригоди, що траплялися з ним на копальнях Такско, а Філомено танцював кубинські танці, наспівуючи куплети, у яких ішлося про змію з очима, схожими на свічки, і з зубами як шпильки. Щоб догодити чужоземцям, заклад зачинили для всіх інших клієнтів, і тільки опівдні, весело поспідавши з повіями, повернулися мандрівники до заїзду. Філомено був вельми задоволений, що вперше в житті довелося йому спати з білими жінками. Господар, навпаки, весь час бурчав, усе йому остогидло: і зграя жебраків, що збігалися звідусіль, ледь забачивши його вишитий сріблом капелюх, і це підле місто, де сеньйорові з таким багатством та вродою доводиться задовольнятися хвойдами, замість того, щоб зустріти порядну даму, яка впустила б його до своєї спальні. Невідомо, за що так вихваляють це нікчемне місто, його аж ніяк не можна рівняти з тим, що він покинув там, за океаном.

Ярмарки тут далеко не такі галасливі й барвисті, як у Койоакані, у крамницях мало товарів та художніх виробів, меблі мають урочистий, сумний і досить-таки старомодний вигляд, хоча зроблені з доброго дерева й оббиті тисненою шкірою. Кінські перегони нудні, вершникам бракує мужності та майстерності, вміння правувати конем. Не вміють вони також на повнсю скаку спинити огиря перед трибунами. Щодо вуличних вистав, то вони явно занепали: чорти з обвислими рогами, німі блазні, поточені пацюками німби святих справляли вбоге враження.

Час минав, і Господар почав страшенно нудитись. Маючи купу грошей, він не знаходив, як їх використати. Й одного ранку вирішив покинути Мадрид і негайно їхати в Італію на різдвяні карнавальні свята, які приваблювали людей з усієї Європи. А що Філомено був зачарований Філіс та Лусіндою, з якими розважався в закладі велетенської карлиці на широкому ліжку, поміж дзеркал, він без ентузіазму сприйняв бажання хазяїна їхати. Але Господар зумів його переконати, що ці жінки просто покидьки в порівнянні з тими, яких вони зустрінуть у Папському місті. Негр поскладав речі в скрикі, накинув на себе щойно куплений кучерський плащ, і вони рушили до моря, подорожую-

¹ Агуакате, маланга — кубинські овочі.

чи вдень, а вночі зупиняючись у чистеньких — дедалі більш чистеньких — заїздах, як-от у Таранконі або Мінгланільї, і мексіканець розважав слугу розповідями про божевільного ідалго, який мандрував цими землями й одного разу уявив собі, що вітряки — то велетні. Філомено відповів, що ці вітряки зовсім не схожі на велетнів і що справжніх велетнів можна побачити тільки в Африці, вони там такі могутні, що бавляться з блискавками і вчиняють землетруси.

Коли вони доїхали до Куенки, Господар зауважив, що центральна вулиця, яка піднімалась на гору, не може зрівнятися з вулицею в Гуанахуато¹, що закінчується церквою. Валенсія їм сподобалась, бурхливе життя цього веселого безтурботного міста нагадало їм рідні краї, де дуже поширена приказка: «Не роби завтра того, що можеш зробити післязавтра». Отак їдучи понад берегом моря, вони дісталися Барселони, де наслухалися сопілок та тамбуринів, дзвону бубонців та криків погоничів: «Відступись, відступись!»

У гавані стояли кораблі з піднятими вітрилами, безліч вимпелів тріпотіли на вітрі, немов прагнули відірватися й полетіти. Родюча земля, чисте повітря, синє море — і веселі безтурботні люди.

— Вони схожі на мурашок, — говорив Господар, дивлячись на пристань з палуби корабля, який завтра мав відпливати в Італію. — Якщо їм дозволити, вони зведуть будинки аж до хмар.

Тим часом Філомено тихенько молився святій Діві з чорним обличчям, заступниці рибалок та мореплавців, щоб вона допомогла їм щасливо дістатись до Риму. На його думку, таке славетне місто, як Рим, має стояти на березі океану, оточене міцними мурами проти ураганів, що можуть зірвати дзвони з собору Святого Петра, як це відбувається кожні десять років у Гавані з церквами Святого Франціска та Святого Духу.

РОЗДІЛ IV

Зима стояла тепла, але небо було запнуте туманним серпанком, вода виблискувала сірим кольором; темні, майже чорні хмари віддзеркалювались у воді, невисокі хвилі ліниво перекочувались від берега до берега; в густій імлі розпливались обриси соборів та палаців. Вологість була скрізь: на сходах будинків і на причалах лежали водорості, на бруківці стояли калюжі після дощу, хвилі нечутно облизували стіни, залишаючи на них мокрі плями.

У цій сірій мряці, пожвавленій жовто-червоним світлом ліхтарів, у затінку мостів, навислих над каналами, під кипарисами, що здавались намальованими, у сутінках, розцвічених усіма кольорами веселки, вибухнув різдвяний карнавал, грандіозний славнозвісний карнавал, буяння яскраво- та ніжно-жовтих, зелених, гранатових, малинових і червоних барв. Картаті, індигові та шафранові костюми, стрічки й кокарди, лотки з льодяниками та щітки цирюльників, трикутні капелюхи і плюмажі, переливи шовку й атласу, карнавальні маски та перекривлені пики, музика цимбалів, сопілок і корнетів, гуркіт барабанів, дзенькіт

¹ Місто в Мексичі.

бубонців — усе це злилося в таку мішанину кольорів і какофонію звуків, що міські голуби піднялися хмарою в небо й полетіли геть.

Святкуючи з усіма, підняли прапори та запалили вогні військові кораблі, фрегати, галери, торговельні баркаси, рибальські шхуни, а матроси на всіх суднах одяглися в карнавальне вбрання. На плавучому плоту з'явився, увесь залатаний дошками та бондарськими клепками, розбитий, але все ще гарний і показний, останній кентавр Венеціанської Республіки, з тілом бика, якого задля свят витягли з-під навісу; він бризкав у небо іскрами, ракетами та розсипами бенгальського вогню.

І все тоді миттю змінилося. Обличчя поважних чоловіків у лакованих циліндрах та камзолах із стоячими комірцями, в однакових пофарбованих свинцевими білилами масках ніби закам'яніли; з-під масок із темного оксамиту виглядали усміхнені жіночі уста; моряки, продавці овочів, пончиків, риби, писарі, гондольєри та інший простолюд теж сховали свої радощі, страждання й болі під розмальованими масками, які зображували азіатів, смерть, страховищ, п'яниць, вусатих берберів, бородатих і рогатих цапів.

Порядні дами, змінюючи голос, дозволяли собі найнепристойніші вислови, які стримували в собі багато місяців, а жінкуваті чоловіки в античних тогах або в іспанських чорних спідницях тонкими голосами пропонували свої послуги, і їхні заклики не завжди залишалися без відповіді. Люди розмовляли, кричали, щось повідомляли, пропонували, співали, лаялись, натякали, улещували, змінювали голос; рухалися ляльки у вертепі, давали виставу блазні, віщував з якогось кону астролог, хтось пропонував цілющі трави й напої, які знімають біль і повертають старим силу й молодість.

Тепер протягом сорока днів усі крамнички будуть відчинені до півночі, а деякі не зачинятимуться ні вдень, ні вночі; танцюватимуть мавпочки катеринщиків, гойдатимуться на мініатюрних орелях дресировані папуги; ходитимуть на дроті еквілібристи, пророкуватимуть віщуни й ворожки, вештатимуться жебраки та повії — єдині жінки з відкритим обличчям, що мають великий успіх у період, коли всі ховають свою зовнішність, вік, настрої і вдачу, бо ж кожному чоловікові хочеться знати, кого саме запрошує він до найближчого готелю. Великі та малі канали мерехтіли в світлі ілюмінації.

Щоб відпочити від галасу, штовханини, від миготіння кольорів, Господар, у шатах Монтесуми, зайшов у кав'ярню Вікторії Ардуїно. Його супроводжував негр, який вирішив, що йому не треба перевдягатися, бо його власне обличчя зійде за маску посеред цих білих, схожих на мармурові, облич. За столиком у глибині кав'ярні сидів рудий чернець у рясі з дорогої тканини. У нього був довгий гачкуватий ніс, власне кучеряве волосся, яке скидалося на зім'яту перуку.

— Оскільки я народився в перуці, нащо мені купувати іншу, — мовив він, сміючись. Потім глянув на Господаря й, обмацуючи скляне намисто ацтекського царя, спитав: — Інка?

— Мексіканець, — відповів Господар і заходився розповідати довгу історію, що її вже п'янений чернець сприйняв як дивну сповідь про якогось царя-жука — блискучий, лускатий, зелений нагрудник мексіканця справді скидався на панцир жука — так-от жив собі не так уже й давно посеред вулканів, храмів, озер та пірамід володар великої держави, яку відняла в нього жменька сміливих іспанців з допомогою індіанки, закоханої у ватажка завойовників.

— Добрий сюжет, якраз для опери,— сказав чернець, і в його уяві вже виникало лібретто, мізапсцени, декорації, механіка сцени, з допомогою якої можна показати глядачеві діючі вулкани, небачених страховищ, руйнівні землетруси, адже на сцені можна відтворити будь-яке явище природи, навіть примусити слона літати, як показували нещодавно в одній незвичайній виставі.

А мексіканець уже розповідав про чаклунства жерців, про людські жертви та сумні хорові співи, коли раптом з'явився друг ченця, саксонець у звичайному костюмі, а з ним молодий неаполітанець, учень Гаспаріні. Скинувши маску та витерши піт із чола, юнак відкрив тонке лукаве обличчя, що аж засіяло усмішкою, коли він глянув на чорну пику Філомено:

— Привіт, Югурта ¹...

Але саксонець прийшов у дуже поганому настрої, бо якийсь тип у карнавальному костюмі й масці обмочив йому панчохи і миттю втік, а ляпас саксонця прийшовся по сидниці педераста, що сприйняв це як запрошення до знайомства.

— Заспокойся,— сказав рудий чернець,— я вже знаю, що твоя «Агріппіна» ² мала сьогодні ввечері величезний успіх.

— Ще й який успіх,— підхопив неаполітанець, виливаючи в каву чарку горілки.— Театр Грімані був переповнений.

Успіх справді великий, судячи з оплесків та вітальних вигуків у кінці вистави, але саксонець не міг звикнути до тутешньої публіки:

— Адже вони нічого не сприймають серйозно.

Під час найпрекрасніших арій глядачі їли апельсини, нюхали табак і чхали, пили прохолодні напої, відкорковували пляшки, а в самому напруженому місці трагедії починали грати в карти. Не кажучи вже про тих, що віддавалися розпусті на м'яких подушках крісел у ложах, от і сьогодні під час патетичного речитативу Нерона прямо на перилі, оббитому червоним оксамитом, з'явилася гола жіноча ніжка; панчоха зсунулася до щиколотки, а з ноги прямо в партер упав черевичок, і це викликало велике пожвавлення в залі, публіка відразу забула про те, що відбувалося на сцені. Неаполітанець зареготав, а саксонець Георг Фрідріх став вихвалити своїх співвітчизників, які в нього на батьківщині слухають музику, як месо в церкві, втішаються витонченою мелодією арії та класичним звучанням фуґи...

Час минав досить приємно серед жартів, пліток, оповідок про всякі кумедні випадки, як-от такий: куртизанка, подруга художниці Розальби (учора ввечері ми з нею розважалися,— зауважив Монтесума), обдерла багатого француза, нічим не віддячивши йому за гроші. На столі з'явилися пузаті пляшки, обплетені барвистою соломою, світле вино було приємне на смак, пилося легко і давало відчуття радості й утіхи.

— Це те саме вино, що його п'є датський король, який розважається інкогніто тут на карнавалі під ім'ям графа Олембургського,— сказав рудий чернець.

— У Данії немає королів,— вигукнув сп'янілий Монтесума.— Як вони можуть там існувати, коли в тій країні все прогнило, монархи мруть від отрути, яку вливають їм у вуха, а принци божеволіють зі страху

¹ Югурта — нумідійський цар, 154—105 рр. до н. е.

² «Агріппіна» — опера Георга Фрідріха Генделя.

перед примарами, що з'являються в палацах, і потім граються з черепами, як мексиканські діти в день Великих Поминок¹.

А що розмова поступово перейшла в пусте базікання, то жвавий чернець, рум'яний саксонець та усміхнений неаполітанець, стомлені від галасу, який долітав з площі і примушував їх кричати, засліплені миготінням білих, зелених, чорних і жовтих масок, вирішили втекти від цього гвалту і знайти місце, де можна було б віддатися музиці. Запросивши з собою і Монтесуму, вони пустили вперед кремезного німця як хвилеріз або ніс корабля, і стали проштовхуватись крізь натовп, зупиняючись тільки іноді, щоб хильнути лікеру з пляшки, яка бовталась на шиї Філомено, прив'язана атласною стрічкою, що її негр поцупив у продавщиці риби; розлютована жінка вилила на нього потік лайки, в якому «сучий син» та «бовдур» були найлагіднішими епітетами.

ROZDIL V

Черниця-воротарка недовірливо визирнула з-за ґрат, але всміхнулася, впізнавши рудого ченця.

— О, яка приємна несподіванка, маестре!

Заскреготали дверні завіси, і п'ятеро чоловіків увійшли до консерваторії делла П'ета, в її темних галереях звуки карнавалу лунали приглушено, мов долітали з поривами вітерцю.

— Ох і приємна ж несподіванка,— повторила черниця і запалила світло у великій музичній залі, яка із своїми мармуровими статуями, ліпними прикрасами, численними кріслами, завісами та килимами, картинами на біблійні сюжети скидалася на театр без сцени, або на церкву без вітара, було в ній щось монастирське і світське, розкішне і таємниче. В глибині зали, у напівтемряві виднівся орган, свічки та лампади тьмяно освітлювали великі й маленькі труби божественного інструмента. Монтесума та Філомено чудувалися, чого це вони прийшли сюди, замість того, щоб податися в шинок, де можна було б випити та знайти собі дівчат, коли раптом побачили дві, п'ять, десять, двадцять білих жіночих постатей, які з'явилися праворуч і ліворуч, виринали з темряви та підходили до рудого Антоніо; вони ще як слід не прокинулись і були в нічних сорочках, хатніх халатах та мережаних чепцях. Виходили нові й нові жінки, спочатку заспані, мляві, а невдовзі веселі й збуджені; вони ходили навколо гостей, роздивлялися намісто Монтесуми, щипали негра за щоки, переконуючись, що це не маска. Жінки виходили й виходили, їхнє волосся пахло парфумами, деякі прикрасили викот сорочки квітами, інші взули гаптовані капці; зала наповнилась молодими, усміхненими й здивованими обличчями — нарешті, можна було бачити жіночі обличчя без масок! Вони ще дужче зраділи, коли з комор принесли глеки з наливкою, медові трунки, іспанські вина, малинові, абрикосові та сливові лікери.

Рудий Антоніо — тут усі називали його маестро — став представляти дівчат: П'єріна — скрипка... Каттаріна — корнет... Беттіна — віо-

¹ Традиційне свято поминання покійників у Мексиці, в цей день дітей пригощають печивом і цукерками у формі черепів.

ла... Б'янка Марія — грає на органі... Маргарита — педальна арфа... Джузеппіна — басова лютня... Клаудія — флажолет... Люсьєта — сурма... Далі, оскільки дівчат було аж сімдесят, і маестро Антоніо, добре нападпитку, почав їх плутати, він став називати тільки інструмент, на якому вони грали, ніби інструмент уособлював їх самих. Показуючи пальцем на кожну з дівчат, він говорив: Клавесин... Басова віола... Кларнет... Гобой... Бас гамба... Флейта... Орган... Регале... Віоль д'амур... Тромбон... Альт.. Поставили юпітри, саксонець зручно влаштувався перед клавіатурою органа, неаполітанець сіз за клавесин, маестро став перед диригентським пультом на подіум із скрипкою, підняв смичок і... почався найпрекрасніший «концерто гроссо», який тільки можна собі уявити. Минули сторіччя — на жаль вони нічого не запам'ятовують, а такий концерт вартий був того, щоб його бачити та чути...

Сімдесят жінок, які знали свої партії напам'ять, бо багато разів повторювали їх, вступили в шалене allegro, Антоніо Вівальді, охоплений творчим шалом, цілком поринув у музику, Доменіко Скарлатті — а це був саме він — робив найкарколомніші пасажі на клавесині, а Георг Фрідріх Гендель виконував блискучі варіації на органі, перевершуючи всі можливості інструмента.

— Давай, чортів саксонець! — кричав Антоніо.

— Тримайся, ченчику-розпуснику! — відповідав Гендель, поринаючи в чудову імпровізацію; а тим часом Антоніо, не відривав погляду від рук Доменіко, які мелькали в складних арпеджіо та хроматичних пасажах, і видобував своїм смичком, здавалося з повітря, пристрасні звуки, бавлячись октавами та подвійними нотами з віртуозною майстерністю, так добре відомою ученицям Вівальді.

Напруження досягло межі в той момент, коли Георг Фрідріх раптом перескочив з високого регістру на нижній, почувлися такі могутні й урочисті звуки, ніби заграли сурми Страшного Суду.

— Цей саксонець заглушить нас усіх! — крикнув Антоніо й переїшов на fortissimo.

— Мене зовсім не чути, — гукнув Доменіко, підсилюючи акорди.

Тим часом Філомено побіг на кухню, пригяг звідти цілу батарею великих та маленьких мідних казаків і почав стукати об них ложками, шумівками, збивачками, качалками, полінами. Нечувані синкопічні ритми викликали такий подив, що тактів із тридцять усі мовчки слухали цю імпровізацію.

— Чудово! Чудово! — закричав Георг Фрідріх.

— Прекрасно! Прекрасно! — загукав Доменіко, з ентузіазмом б'ючи ліктями по клавіатурі клавесину. — Двадцять восьмий такт. Двадцять дев'ятий. Тридцятий. Тридцять перший. Тридцять другий.

— Вступаємо! — загорлав Антоніо Вівальді, і всі інструменти: скрипки, гобої, тромбони, альти, регале, віоли, баси та інші гримнули da capo¹; шибки у високих вікнах забриніли, мов від перекотів грому.

Останній акорд. Антоніо відкинув смичок, Доменіко накрив клавіатуру кришкою. Гендель витяг із кишені мереживну хусточку, занадто малу для його широкого чола, й витер піт. Учениці «делла П'єта» реготали, дивлячись, як Монтесума переливає вино із пляшок у глек й навпаки, змішує все, вигадує нові напої... Всі розвеселилися, а тут несподівано Філомено звернув увагу на картину, яку освітив переставлений канделябр. На ній була зображена Єва, що її спокушала змія. Але на

¹ З початку.

малюнку впадала в очі не худюча, з жовтуватим відтінком шкіри Єва, занадто ретельно прикрита довгими косами,— адже в ті невинні часи ще нічого не знали про плотську звабу,— а товста з лукавими очима змія в зелену смугу, обкручена навколо дерева в три кільця. Здавалось, вона пропонує яблуко тим, хто дивиться на малюнок, а не своїй нерішучій жертві — а нерішучість ця зрозуміла, коли ми згадаємо, що Євина згода коштувала їй тяжких мук дітородіння. Філомено повільно й обережно наблизився до картини, наче боявся, що змія вискочить із рами, і, стукаючи по дзвінкій таці, став співати, дивлячись на присутніх так, наче запрошував їх на дивовижну ритуальну церемонію:

Мамочко, мамуню,
де ти, де.
Бо ось зжере мене зміюка,
де ти, де.

Подивись-но їй у вічі,
вони як свічки.
Подивись на її зуби,
вони як голки.

Все це жарти, негритяно,
де ти, де.
Це в нас так лише жартують,
де ти, де.

Він змахнув рукою, мов збирався різонути ножем величезну змію на картині, і провадив.

Зміюка здохла,
Ка-ла-ба-сон,
Сон-сон.
Ка-ла-ба-сон,
Сон-сон.

— Кабала-сум-сум-сум,— проспівав Антонію Вівальді, несподівано надаючи приспіву форми латинського псалмспіву.

— Кабала-сум-сум-сум,— проспівав Доменіко Скарлатті.

— Кабала-сум-сум-сум,— підхопив Георг Фрідріх Гендель.

— Кабала-сум-сум-сум,— повторило сімдесят жіночих голосів «делла П'ета», сміючись та плескаючи в долоні. Негр бив по таці товкачем від ступи, і невдовзі всі присутні, взявшись хто за руки, хто за талію, утворили коло і пішли танцювати, погойдуючи стегнами. Це було щось на зразок фарандоли¹, яку очолив Монтесума, що вимахував величезним ліхтарем у такт безліч разів повторюваного приспіву: «Кабала-сум-сум-сум!» Звивистий ланцюг танцюристів пройшов по залі, перейшов потім у каплицю, тричі оббіг коридором навколо абсиди і продовжив свій танок по галереях, піднімаючись та спускаючись сходами. До них приєдналися черниці-сторожихи, сестра-вишивальниця, служниці з кухні, куховарки, яких стягли з ліжок, а згодом також управитель, городник, садівник, дзвонар, човняр і навіть придуркувата дівчина, яка мешкала на горищі, але забувала, що вона придуркувата, коли йшлося про спів. Отож у всьому палаці, призначеному для музики та мистецтва, де нещодавно відбувся великий урочистий концерт на честь короля Данії, звучало тепер: «Ка-ла-ба-сон-сон-сон!» — то співав Філомено, дедалі прискорюючи ритм; «Кабала-сум-сум-сум!» — відповідали венеціанець, саксонець і неаполітанець; «Кабала-сум-сум-сум!» — повторювали всі інші і,

¹ Швидкий провансальський народний танок.

нарешті, стомлені від шалених вистрибів та біганини вгору і вниз, повернулися до зали і сміючись попадали на червоний килим посеред пляшок і келихів. Після короткого відпочинку почалися модні танці з примхливими па та фігурами під акомпанемент Доменіко на клавесині — музикант прикрашав знайомі мелодії блискучими імпровізаціями. Через брак кавалерів — Антоніо не танцював, інші чоловіки ще відпочивали — утворилися пари з гобоя та сурми, кларнета й регале, корнета й віоли, флейти та лютні, а маленькі французькі скрипочки витанцювували кадрили з тромбонами.

— Всі інструменти змішалися, — сказав Георг Фрідріх. — Це щось схоже на фантастичну симфонію.

Філомено поставив келих на кришку клавесина і водив замковим ключем по тертушці з кухні, відбиваючи ритм.

— От чортів негр! — вигукнув неаполітанець. — Його ритм перебиває мій, і невдовзі я гратиму людожерську музику. — Він відійшов від клавесина, перехилив останній келих, обняв за стан Маргариту-арфистку і зник разом із нею в лабіринті келій «делла П'ета»...

У вікнах уже зарожевів світанок. Білі постаті вгамувалися, знехотя, наче не бажаючи повертатись до буденного життя, почали ховати інструменти в чохла та шафи. Скінчилась весела ніч, і дзвонар, раптово протверезівши, заходився видзвонювати ранковий благовіст. Білі постаті зникли, мов примари, виходячи через праві та ліві двері. З'явився черниця-воротарка з двома кошиками, повними паляниць, сиру, кренделів, рогаликів, ласощів з айви, блискучих каштанів, марципанів у формі рожевих поросят; із кошиків стирчали шийки кількох пляшок романського вина.

— Поснідаєте по дорозі.

— Я відвезу їх човном, — сказав Човняр.

— Спати хочу, — пробурмотів Монтесума.

— Я голодний, — сказав саксонець, — але мені хотілося б попоїсти там, де тихо, де є дерева, пташки, тільки не голуби з міської площі, грудастіші, ніж натурниці Розальби; ці ненажерливі птахи враз покінчать із нашим сніданком.

— Спати хочу, — повторив мексіканець.

— Подрімайте під плюскіт весел, — сказав чернець Антоніо.

— Що ти там ховаєш під пальтом? — запитав саксонець у Філомено.

— Пусте, подаруночок від Каттаріни-корнета, — відповів негр, обережно обмацуючи невидиму під пальто річ, до якої він торкався майже з побожністю, ніби до руки святих мощів.

ROZDIA VI

З міста, ще зануреного в пійтьму, до них долітала на крилах морського бризу далека музика корнетів та гуркіт барабанів. Під сірими ранковими хмарами в тавернах та на вулицях, де ліhtarі почали вже згасати, досі тривало свято, люди в карнавальних костюмах і масках, які при денному світлі втратили свою принадність, навіть і не думали

відпочивати. Човен довго й неквапно плив по каналах і, нарешті, наблизився до кипарисів міського кладовища.

— Тут ви зможете спокійно поспіяти,— сказав Човняр і пристає до берега.

З човна винесли кошики з їжею та пляшками. Кам'яні плити скидалися на блискучі столи величезного безлюдного кафе. І романське вино разом із уже випитим зразу підняло настрої прибулих. Сонливість мексиканця зникла, і його попросили ще раз розповісти історію Монтесуми, яку Антонію вчора в таверні погано розчув через карнавальний гамір.

— Чудово для опери! — раз у раз вигукував рудий маестро, уважно слухаючи розповідь. А оповідач, увійшовши в роль, драматично жестикулював, підвищував голос, змінював його в імпрозованих діалогах, зображав різних персонажів.

— Чудовий сюжет для опери! Кращий годі знайти. Роботи вистачить усім. Прекрасна партія для сопрано — індіанка, закохана в християнина — можна буде доручити її одній із наших вродливих співачок, які...

— Ми знаємо, що такі в тебе є... — перебив його Георг Фрідріх.

— Є також, — провадив Антонію, — образ переможеного царя, нещасного монарха, який оплакує своє падіння... Я думаю про «Персів»¹, думаю про Ксеркса:

О горе мені, о горе!
Нешасному! Я народився
на згубу своєму народові
і батьківщині...

— Ксеркса залиш мені, — похмуро сказав Гендель, я й сам дам йому раду.

— Ти маєш рацію, — відповів рудий чернець і показав на Монтесуму, — це персонаж новіший. Побачимо, чи вдасться мені змусити його співати на оперній сцені.

— Чого б то святому отцеві лізти в оперу? — в'їдливо запитав саксонець. — Навіть для такого розпусного міста — це дивина.

— Якщо мені пощастить написати цю оперу, я намагатимуся не спати з Альмірами та Агріппінами, як декотрі, — відповів Антонію, і його гострий ніс видовжився ще більше.

— Вельми дякую, але що стосується мене...

— Мені набридли заяложені сюжети та персонажі. Скільки Орфевів, скільки Аполлонів, скільки Іфігеній, Дідон та Галатей! Час уже показати нових героїв, інші обставини, інші країни, щось зовсім інше... Показати на сцені Польщу, Шотландію, Вірменію, Татарію. Обновити персонажів, хай це будуть Кунігунда, Грізельда, Тамерлан або албанець Скандербег, який стільки разів бив нечестивих турків. Наближаються нові часи. Скоро глядачам набриднуть закохані пастухи, віддані німфи, праведні ксезопаси, боги-звідники, лаврові вінки, грецькі туніки та пурпурові шати, поїдені міллю. Все це вже в минулому.

— Чого б вам не написати оперу про мого прадіда Сальвадора Голсмона? — запропонував Філомено. — Це вже точно було б щось зовсім нове. На декораціях намалювали б пальмові гаї та морські красавиці.

Саксонець та венеціанець зареготали так гучно, що Монтесума вирішив заступитися за свого слугу:

¹ «Перси» — трагедія Есхіла, на сюжет якої Гендель написав оперу «Ксеркс».

— Нічого не бачу в цьому такого екстравагантного. Сальвадор Голмон боровся проти гугенотів, таких самих ворогів нашої віри, як і турки, проти яких боровся Скандербег. Якщо наш креол видається вам дикуном, то й нам ваш слов'янин Скандербег може здатися варваром (і він махнув рукою в той бік, де, як гадав, було Адріатичне море, але помилився, бо ще не очунав після нічної п'ятики).

— Але... де ж це бачено, щоб дійовою особою в опері виступав негр? — запитав саксонець. — Вони годяться тільки для інтермедій та карнавальних сцен:

— До того ж опера без кохання, це не опера, — зауважив Антонію. — А кохання негра з негритянкою викличе сміх, а кохання між негром та білою неможливе, принаймні в театрі.

— Хвилиночку... Хвилиночку... — втрутився Філомено, дедалі сміливіший від романського вина. — А мені розповідали, що в Англії великим успіхом користується драма про славетного генерала-мавра, закоханого в дочку венеціанського сенатора... Суперник мавра в коханні від заздрощів навіть обізвав того чорним цапом, що вхопив білу овечку — до речі, від такої пари могли б народитися гарнесенькі смугасті цапики!

— Не нагадуйте мені про англійський театр, — сказав Антонію, — посол Англії...

— Мій великий друг, — зазначив саксонець.

— Посол Англії розповідав мені, які в Лондоні ставлять п'єси, це щось страшне. Ні в балаганах бродячих акторів, ні в кривому дзеркалі, ні в піснях сліпців не побачиш і не почуєш нічого подібного...

І от на кладовищі, на яке вже падали перші промені сонця, почалися страшні розповіді про вбивства, про закатованих дітей; в одного герцога Корнуельський вирвав обидва ока та, пританцьовуючи, розтоптав їх у присутності численних глядачів; дочку одного римського воєначальника було згвалтовано, а потім їй вирвали язика та відрубали обидві руки, і все це закінчилося бенкетом, на якому скривджений батько, що йому відрубав руку коханець його дружини, перевдягнений кухарем, велить подати королеві готів м'ясний пиріг, начинений м'ясом двох її дітей, зарізаних, мов поросята напередодні сільського весілля...

— Яка гидота! — вигукнув саксонець.

— А найгірше те, що пиріг був начинений м'ясом з облич, тобто очима, вухами та носами, як радить старовинний трактат про мистецтво приготування делікатесів...

— І королева готів усе це з'їла? — спитав Філомено навмисне голосно.

— Як оце я їм булочку, — відповів Антонію, витягаючи з кошика, приготовленого черницею, булочку та надкусуючи її.

«А ще кажуть, що негри людожери», — подумав Філомено.

Тим часом венеціанець, пережовуючи шматок вепрятини, замаринованої в оцті з перцем та іншими спеціями, ступив кілька кроків і зупинився перед найближчою могилою, на яку давно звернув увагу, бо на надгробкові видно незвичне для цих країв прізвище. «Ігор Стравінський» — прочитав він по складах.

— Справді, — сказав саксонець і теж по складах прочитав прізвище. — Тут він похований.

— Гарний музикант, — мовив Антонію, — але трохи старомодний у своїй творчості. Надихався традиційними темами: Аполлон, Орфей, Персефона. Скільки можна?

— Я знаю його кантату «Oedipus Rex»¹,— зауважив саксонець. — Дехто вважає, що кінець першого акту — Gloria, gloria, gloria, Oedipus uxor!² — дуже схожий на мою музику.

— Але... яка дивна ідея... написати світську кантату на латинський текст! — здивувався Антоніо.

— У соборі Святого Марка грали його Canticum Sacrum³,— сказав Георг Фрідріх. — Там є такі солодкі мелодії в середньовічному стилі, від яких ми давно відмовились.

— Деякі композитори-авангардисти іноді прагнуть писати, як музиканти минулих часів і навіть намагаються наслідувати їхній стиль. Ми щодо цього куди сучасніші. Мене зовсім не цікавить, як писали опери та концерти сто років тому. Я пишу музику так, як я її розумію — і все.

— Досить базікати,— перебив їх Філомено, починаючи нову пляшку вина, яку щойно відкоркував. І всі четверо потяглись до кошиків, які привезли з «делла П'ета», і які, наче міфічні роги достатку, ніяк не вичерпувались. Коли перейшли до ласощів з айви та до бісквітів, розвіялись останні вранішні хмари, і на кам'яні плити бризнули сонячні промені, освітивши темно-зелені кипариси та надгробок з виразно викарбуваним на ньому російським прізвиськом.

Від вина Монтесума знов закуняв, а саксонець, більше звиклий до пива, ніж до міцного вина, почав задиратися:

— Стравінський сказав,— уїдливо зауважив він,— що ти шістдесят разів переписував один концерт.

— Можливо,— відповів Антоніо,— але я ніколи не писав циркової польки для слонів Барнума⁴.

— У тебе ще з'являться слони в опері про Монтесуму,— сказав Георг Фрідріх.

— У Мексиці немає слонів,— вигукнув мексиканець. Припущення було настільки безглузде, що він умить прокинувся.

— Усе одно є щось подібне, бо на килимах Квірінала⁵, які демонструють чудеса Індій⁶, можна бачити пантер, пеліканів та папуг,— наполягав Георг Фрідріх з упертістю людини, чия нав'язлива думка витає на парах алкоголю.

— Прекрасний концерт почули ми вчора,— сказав Монтесума, щоб перевести розмову на інше.

— Пхе! Мармелад! — буркнув Георг Фрідріх.

— Я б назвав його краще джем сешн⁷,— сказав Філомено, і ці незвичайні слова здалися всім п'яною нісенітницею.

Раптом він витяг із-під пальта, яке поклав поряд з кошиками, таємничу річ, що її подарувала йому на пам'ять — так він сказав — Каттаріна-корнет. Це була блискуча сурма («і дуже добра» — зауважив саксонець, великий знавець цього інструмента); негр підніс її до губів, випробував мундштук, і сурма вибухнула пронизливими різкими звуками, трелями, глісандо, жалісними супліками. Товариство обури-

¹ Цар Едіп (лат.).

² Слава, слава, слава дружині Едіпа! (лат.)

³ Священні канти.

⁴ Барнум Ф. Т. — американський цирковий антрепренер.

⁵ Квірінал — королівський палац у Римі.

⁶ Індіями довгий час називали відкриті Колумбом країни Америки.

⁷ Джазова імпровізація, коли оркестранти грають не для публіки, а для власної втіхи.

лося. Вони, мовляв, утекли сюди від нестерпного карнавального гамору, крім того, це зовсім не схоже на музику, а якщо це й музика, то вона не годиться для кладовища, вона ображає покійників, що мирно спочивають тут під мармуровими надгробками. Приссромлений Філомено перестав лякати своїми витівками місцевих пташок, і вони знову відчували себе господарями острова й почали тішитися власним співом.

Георг Фрідріх та Антонію, добре випивши й попоївши, стали позіхати так водночас, що аж зареготали від несамохить складеного дуэта.

— Ви схожі на кастратів з опери буф,— заявив мексиканець.

— Сам ти кастрат,— відповів чернець, супроводжуючи слова жестом, що аж ніяк не личив особі, висвяченій у духовний сан, хоча, правду кажучи, він ніколи не відстояв жодної меси, бо казав, що запах ладану викликає в нього ядуху й свербіж...

Тіні дерез та пантеонів почали довшати — о цій порі року дні були короткі.

— Пора забиратися звідси,— сказав Монтесума, думаючи, що наближається вечір, а в сутінках кладовище навіює невеселі думки про неминучість смерті — саме так сталося з датським принцем, що мав звичку гратися з черепами, як мексиканські хлопчачи в день Великих Поминок...

Човняр ритмічно веслував, на спокійній поверхні води зовсім не було хвиль, човен неквапно плив до центральної площі. Стомлені гульнею, саксонець та венеціанець скупилися під наметом із китицями і спокійно спали. На обличчях обох відбивалася така втома, що було любо на них дивитися, і вряди-годи з їхніх уст зривались уві сні якісь неясні слова...

Проїжджаючи повз палац Вендрамін-Калерджі, Монтесума й Філомено помітили кілька чорних постатей — чоловіки у фраках та жінки у вуалях, схожі на старовинних плакальниць, несли до чорної гондоли труну, що мінилася металевим блиском.

— Це німецький музикант¹, який вчора помер від апоплексичного удару,— сказав Човняр і перестав веслувати.— Тепер його останки везуть на батьківщину. Кажуть, він писав химерні опери з драконами, летючими кіньми, гномами, велетнями і навіть сиренами, які співали, сидячи на дні річки. Чудеса! Співати під водою! В нашому театрі Феніче немає такого приладдя, щоб зобразити щось подібне.

Чорні постаті, закутані у вуалі та креп, поставили труну на похоронну гондолу, яка повільно й урочисто попливла до залізничного вокзалу, де стояв пахкаючий, паровоз з одним, мов у циклопа, оком, що світилося в морському тумані.

— Хочу спати,— сказав Монтесума, якого несподівано підкосила страшна втома.

— Ми вже під'їжджаємо,— відповів Човняр,— канал підходить прямо до вашого готелю.

— Це там, де причалюють човни, що вивозять сміття,— сердито сказав Філомено і знову хильнув вина, згадавши, як його ганьбили на кладовищі.

— Все одно дякую,— сказав американець, заплющуючи очі; повіки його обважніли, і він майже не відчув, як його витягли з човна, вивели вгору сходами, роздягли, уклали в ліжку, підсунули під голову кілька подушок.

¹ Мається на увазі композитор Ріхард Вагнер, який помер у Венеції 1883 р.

— Спати хочу,— прошепотів він,— ти теж іди спати.

— Ні,— відповів Філомено,— я пошукаю з моєю сурмою місця, де зможу грати...

Надворі тривало свято. Годинник на вежі Оролоджію відбивав бронзовими молоточками час.

ROZDŁ VII

Годинник на вежі Оролоджію знов почав відбивати час — такий бо обов'язок усіх годинників. Металевий дзвін молоточків глухо пробивався крізь осінній дощ та сірий туман, що з самого світанку зависли над містом. Філомено розбудив Господаря, який спав так довго, що, здавалось, минули роки. Він уже не скидався на вчорашнього Монтесуму, на ньому був пухнастий спальний халат, нічний очіпок та нічні панчохи. На кріслі не було ні маскарадного вбрання, яке вчора зняв із нього Філомено, ні намиста, ні плюмажа, ні сандалів із позолоченими пряжками. Все, що надавало такого блиску його особі, шезло.

— Ваш маскарадний костюм попросив театр для сеньйора Массі-міліано Мілера,— сказав негр, витягаючи одержу з шафи.— Покваптеся, незабаром почнеться остання репетиція з декораціями, костюмами та всім іншим....

Так! Так! Тепер згадав! Бісквіти, розмочені в мальвазії, відсвіжили йому пам'ять. Слуга швидко поголив його, допоміг просунути запонки в мереживні манжети і, знов перетворившись на сучасного кабальєро, вранішній Монтесума збіг сходами вниз. Почувся мелодійний дзвін молоточків годинника — Філомено називав їх «братиками» — але водночас стукотіли також молотки в театрі Сант-Анджело, де за червоною оксамитовою завісою робітники сцени кінчали ставити декорації першого акту.

Музиканти вже настроювали інструменти, коли американець із слугою влаштувалися в напівтемній ложі. Несподівано запала тиша, і перед диригентським пультом з'явився чернець Антоніо, весь у чорному, із скрипкою в руці. Він здавався ще худішим і носатішим, але й показнішим від неймовірного напруження духовних сил перед зустріччю з великим мистецтвом. Його точні, урочисті, ретельно витренувані руки свідчили про титанічну енергію, яка в поєднанні з талантом давала йому змогу віртуозно диригувати оркестром. Весь під владою натхнення, він навіть не глянув на тих кілька осіб, які сиділи в залі, неквапно відкрив партитуру, підняв смичок — як тієї ночі — і, виступаючи водночас і в ролі диригента, і в ролі виконавця, почав швидко увертюру, написану в більш ритмічному темпі, ніж його попередні твори.

Піднялась барвіста завіса, й американцеві згадалися вимпели та прапори, які він колись побачив у Барселоні на щоглах кораблів, а тепер вони прикрашали праву частину сцени. Зліва височів мур навколо палацу, а на мурі майоріли пурпурові й жовті прапорці. Над каналом, що тягся від лагуни, здіймався крутий прогін мосту (дуже схожого на венеціанські мости); з одного його боку скупчилися іспанці, з другого — стояли царські покої Монтесуми. Цей пишний краєвид псували залишки недавньої битви: розкидані всюди списи, стріли, щити,

військові барабани. Увійшов цар Мексіки зі шпагою в руці, і під акомпанемент скрипки маестро Антоніо заспівав:

Son vinto eterni Dei! Tutto in un giorno
Lo splendor de'miei fasti, e l'alta Gloria
Del valor Messican cade svenata...¹

Даремними були всі благання, молитви, заклики до богів; доля відвернулася від мексіканців, і біль, розпач та сум проймають їхні серця:

Un dardo vibrato nel mio seno...²

З'являється цариця в шатах чи то Семіраміди чи то Тіціанової дами. Ця прекрасна й мужня жінка намагається підбадьорити свого чоловіка, доведеного «підступним іберійцем» до таких крайнощів.

— Без неї не було б вистави,— шепоче Філомено мексіканцю. — Це Анна Джіро, коханка ченця Антоніо. Для неї завжди пишуться всі перші ролі.

— Учись шанувати людей,— суворо відповідає американець слугі.

Але в цей час, нахилиючи голову, щоб пройти попід ацтекськими стягами, розвішаними по сцені, з'являється Теутіле, особа, що згадується в «Історії завоювання Мексіки» головного літописця доби підкорення Індій Мосена Антоніо де Соліса.

— Але ж тут це жінка! — вигукує американець, помітивши, що під прикрашеною грецьким орнаментом тунікою випинають перса.

— Недаремно ж її називають «німкенею»,— каже негр.— Ви ж бо знаєте, що груди в німкенях...

— Та це ж страхітливе безглуздя,— уриває його американець.— За літописом Мосена Антоніо де Соліса Теутіле був воєначальником Монтесуми.

— А тут це Джузеппа Пірчер, і вона, здається мені, спить із принцом Дармштадським чи то Армштадським, що мешкає в якомусь із палаців цього міста, бо йому набридло жити в холоді на своїй батьківщині.

— Але ж Теутіле чоловік, а не жінка.

— Це всім відомо,— відповідає негр.— Але люди тут дуже розбешені... Подивіться-но тільки!

Виявляється, що Теутіле хоче одружитися з Раміро, молодшим братом конкістадора дона Ернана Кортеса, роль якого виконує сьогодні сеньйора Анджіола Дзанучі...

— Вона також спить із принцем Дармштадським,— шепоче негр.

— Але... не може ж він спати з усіма? — обурюється американець.

— Тут жінки сплять, мабуть, і з самим богом!.. Зачекайте-но, я хочу прослухати цю частину, де грає сурма, це для мене дуже цікаво,— каже негр.

А американець, збентежений зміною статі такого важливого персонажа, геть заблукав у лабіринті дії, яка заплутується все більше й більше і, здається, ніколи не розплутається. Монтесума благає імператрицю Мітрону,— так її тут називають,— щоб вона принесла в жерт-

¹ Я переможений, о боги вічні! За один лиш день

І велич мого царства, і висока слава,

І мужність Мексіки — усе пропало...

² Стрілу пушено в мої груди (*ital.*).

ву їхню дочку Теутіле («та ж Теутіле, чорти б їх забрали, був мексіканським воєначальником!...»), аби не віддавати її на поталу ненависному завойовникові. Але (тут цим «але», мабуть, кінця не буде...) принцеса вирішує вмерти на очах у Кортеса. Вона переходить міст, що дуже скидається на міст Ріальто, і промовляє перед конкістадором, мужня й цнотлива:

La figlia d'un Monarca
in ostaggio a Fernando? Il Sangue illustre
di tanti Semidei
così ingrato avvilirsi? ¹

По цих словах Монтесума вистрілив у Кортеса з лука, і на сцені так усе переплуталось, що американець зовсім перестав розуміти, що ж там відбувається; він отямився тільки тоді, коли почали міняти декорації; з'явилися внутрішні покої палацу, прикрашені символами сонця, і зайшов цар Мексика в костюмі іспанця.

— Оце так штука! — здивувався й обурився американець, побачивши, що сеньйор Массіміліано Мілер скинув його маскарадні шати, які він, багатий торговець сріблом, з гордістю носив протягом усього карнавалу; мабуть, він хотів догодити римській аристократії, яку дратувала екстравагантність та легковажність Венеціанської республіки і яка носила костюми модні в Мадриді та Аранхуесі, а також і серед багатих сеньйорів за океаном. Хай там як, але переодягнений іспанцем Монтесума видався американцеві таким химерним, що сюжет опери знову неймовірно переплутався в його голові, пове вбрання героя, цього переможеного Ксеркса, та всі перипетії музичної трагедії почали асоціюватися з карнавальними масками, які мелькали перед ним учора, позавчора, позапозавчора... Він опам'ятався лиш, коли опустилася пурпурова оксамитова завіса під мужні заклики до морської баталії, проголошені таким собі Аспрано, іншим «мексіканським воєначальником», про якого жодного разу не згадували у своїх славетних хроніках ні Берналь Діас де Кастільйо, ні Антоніо де Соліс...

Б'є годинник на вежі Оролоджіо, квапливо й у лад стукотять молотки робітників сцени, музиканти обчищають помаранчі або п'ють червоне вино, а маестро Вівальді нікуди не йде від оркестру. Він сідає на стільчик, робить якісь позначки в нотах другого акту, іноді хмуриється, виправляючи помилки. Сидить нерухомо і так уважно переглядає партитуру, що ніхто не зважується підійти до нього.

— В ньому щось є від ліценціата Кабри, — каже американець, згадавши героя славетного роману, що облетів усю Америку ².

— Скоріше від Дон-Жуана, — відповідає Філомено, якого схвилювали пишні стегна та рожеві перса Анни Джіро...

Піднімається смичок віртуоза скрипаля і починається другий акт, звучить повільна й спокійна музика. Відкривається завіса, на сцені — велика зала для аудієнцій, американець одразу згадує свій будинок у Койоакані та картину у великому салоні, присвячену одному з епі-

¹ Щоб дочка монарха
та пішла в заложниці до
Фернандо? Щоб славетна
парость богорівних так
ганебно себе принизила? (Італ.)

² Ліценціат Кабра — персонаж роману «Історія життя пройдисвіта...» видатного іспанського письменника Франсіско де Кеведо (1580—1645).

зодів конкїсти, куди вірогіднішому, ніж усе, що тут показувалось. Тепер Теутїле (чи не змиритися, зрештою, з тим, що це жінка, а не чоловік?) оплакує долю батька, якого підступно захопили в полон іспанці. В Аспрано є люди, готові звільнити царя: «Мої воїни нетерпляче чекають наказу, щоб сісти в каное та піроги, і покарати дуче (sic!), який не дотримав слова». З'являються Ернан Кортес та мексиканська цариця, вона співає монолог, у якому патетична піднесеність, притаманна монологам Есхілової цариці Атосси¹, змішується, особливо на початку, з песимізмом, властивим Малінче². Визнає Мітрена-Малінче, що на цій землі люди жили в темряві ідоловірства і тому поразка ацтеків була неминуча. Крім того:

Per sécoli sì lunghi
furo i popoli cotanto idioti
ch'anche i propi tesor gl'erano ignoti³.

Тепер вони зрозуміли, що поклонялися вигаданим богам і тільки з висадкою Кортеса на Косумель⁴ під грім гармат та мушкетів прийшла до них справжня релігія з порохом, конем і святим евангелієм. Цивілізацію, вищу за місцеву, було запроваджено не тільки силою, а й розумом... І через те (тут в арії Мітрени не залишалось нічого від Малінче) ганьба, якої завдано Монтесумі, негідна культури й могутності таких людей: «Якщо з далекої Європи добулися ви аж у цю частину світу, будьте повелителем, володарем, а не тираном».

З'являється Монтесума в кайданах. Розмова загострюється. Хвилюються музиканти маестро Антоніо під помахами його диригентської палички. Змінюються декорації, що їх приводять у рух складні механізми, виготовлені венеціанськими майстрами, і от уже на сцені яскравий краєвид озера Текскоко, на ньому безліч тубільних човнів. У глибині сцени — вершини вулканів. Зчиняється запекла битва між іспанцями та мексиканцями, чуються люті викрики, посвист стріл, брязкіт зброї, вбиті й поранені падають у воду, і раптом на задньому плані з'являються вершники, які й вирішують долю баталії. Переможно звучить сурма, вищать ріжки та флейти, палає флот індіанців. Завдяки бенгальським вогням та високій майстерності піротехніків дим, іскри, вогонь, розгубленість, відчай та гамір мають дуже вірогідний вигляд.

— Браво! Браво! — кричить американець. — Саме так це відбувалось! Саме так!

— А ви бачили? — хитро запитує Філомено.

— Не бачив, але кажу тобі, що це було так і годі...

Тікають переможені індіанці, зникають вершники, на сцені лишаються тіла мертвих та поранених, а Теутїле, немов покинута Дідона, хоче кинутись у вогонь та вмерти з великою помпою, аж тут з'являється Аспрано й оголошує, що батько вирішив її долю: її буде принесено в жертву старим богам, як колись Іфігенію, щоб погамувати гнів тих, хто з небес керує долями смертних.

— Ну що ж, це вплив класики. Може, так і треба, — із сумнівом каже американець, коли вдруге опускається пурпурова завіса.

¹ Атосса — мати Ксеркса, героїня трагедії Есхіла «Перси».

² Малінче — індіанка, Кортесова коханка, яку іспанці називали Марина.

³ Протягом довгих сторіч народ був такий недотепний, що не відав навіть, які має скарби (італ.).

⁴ Косумель — острів біля Мексика, де висадився Кортес 1519 р.

Знову стукотять молотками робітники сцени, ставлячи декорації, повертається після перерви оркестр, звучить скорбна музика, яка нічого доброго не провіщає, піднімається завіса, і на сцені видно складену з великих каменів вежу, а на задньому плані — панораму великого міста Теночтітлана. На землі чомусь лежать тіла вбитих, і цього ніяк не може зрозуміти американець. Починається дія, Монтесума знову вдягнений Монтесумою («мій костюм, еге ж, таки мій...»), Теутіле у в'язниці, з'являються люди, що прийшли звільнити її, та Мітрена, яка збирається підпалити тюрму.

— Знов пожежа? — запитує Філомено, сподіваючись удруге побачити блискучий спектакль піротехніки. Але ні. Мов за порухом чародійної палички вежа перетворилась на храм, на порозі височить грізна покручена, довговуха, страшна статуя якогось бога, що скидається на чортів, вигаданих художником Босхом, чиї картини дуже любив король Філіпп II і які й досі припадають порохом у темних підземеллях Ескуріалу. Жерці в білих шатах називають цього бога Учлібос («Звідки вони взяли це ім'я?», чувається американець). Приводять Теутіле із зв'язаними руками, й от-от має початися жорстока церемонія. Сеньйор Массіміліано Мілер напружує над силу голос, який уже ледве витримує палке натхнення Антоніо Вівальді, і виводить тужливу арію, гідну підкореного монарха «Персів»: «Зорі, ви перемогли. /Я приклад того, які ви непостійні. / Я був царем, що вихвалявся божественною могутністю. / Тепер мене спіткала кара небесна, я полонений, я в кайданах, я нікчемна здобич чужої слави. /Я лиш сюжет майбутньої історії».

Американець умивався слізьми, розчулений цими високими стражданнями, аж тут сцена миттю змінилась, і ось ми вже на центральній площі Мехіко, прикрашеній ростральними колонами в римському стилі. Майорять у небі найрізноманітніші вимпели, прапорці, штандарти. З'являються полонені мексіканці з ланцюгами на ший. Вони оплакують свою поразку, і коли здається, що знову мають початися вбивства, відбувається щось абсолютно несподіване, неймовірне, щасливе й абсурдне: Ернан Кортес милує своїх ворогів, і щоб скріпити дружбу між ацтеками та іспанцями, серед бучних вітань святкується весілля Теутіле з Раміро, і водночас переможений цар ацтеків присягається на вірність іспанському королю, а хор у супроводі струнних та духових оркестрів під керівництвом маестро Вівальді урочисто й піднесено оспівує мир і згоду, перемогу істинної віри та радощі Гіменея. Марш, величальна пісня на честь молодих, загальні танці, да саро, знову да саро, знову да саро, поки не опускається оксамитова пурпурна завіса.

Американець не тямив себе від люті.

— Брехня, брехня, все брехня! — закричав він і, отак вигукуючи: «Брехня, брехня, все брехня!», побіг до рудого ченця, який складав партитуру та витирав піт із чола великою хусточкою.

— Що... брехня? — спитав здивований музикант.

— Усе. Такий фінал — безглуздя. Адже історія...

— Опері створюють не історики.

— Але ж ніколи не існувала така мексіканська цариця, Монтесума не мав ніякої дочки, яка одружилася б з іспанцем.

— Хвилинку, хвилинку, — несподівано обурюється Антоніо. — Поет Алвізе Джусті, автор цієї музичної драми, вивчав хроніку Соліса, яку високо цінують за документальність та вірогідність. І там написано про царицю, так, так, дуже достойну і мужню жінку.

— Я ніколи про таке не чув.

— Розділ двадцять п'ятий, частина п'ята. А в четвертій частині розповідається, що дві чи три дочки Монтесуми одружилися з іспанцями. Так що одна чи дві, яка різниця...

— А звідки цей бог Учїлібос?

— Не моя вина, що ваші боги мають такі неможливо важкі імена. Адже самі іспанські конкістадори, намагаючись передати мексиканську вимову, називали його Учїлобос чи якимось так.

— А, я вже здогадався, йдеться про Уїтсілопочтлі.

— І ви гадаєте, що таке ім'я можна вимовити або проспівати? Всі власні назви в хроніці Соліса неможливо вимовити, це якась тарабарщина: Істлапалальпа, Гоасокоалько, Ксікаланго, Тлакскала, Махіскатсін, Куальпопока, Ксікотенкатль... Я їх вивчив як артикуляційні вправи. Хто це вигадав таку неймовірну мову?

— А чого Теутіле перетворився у вас на жінку?

— Його ім'я можна вимовити, і воно схоже на жіноче.

— А що сталося з Гуатімосіном, справжнім героєм тих подій?

— Він би розладнав єдність дії... коли-небудь він стане дійовою особою в іншому творі.

— Але ж... Монтесуму вбили, кидаючи в нього каміння.

— Це дуже зіпсувало б фінал опери. Може, для англійців, які часто закінчують свої вистави вбивствами, різаниною, похоронними процесіями, це й годиться. А тут люди йдуть у театр, щоб розважитись.

— А куди ви поділи донью Марину, чого їй не знайшлося місця серед усього цього маскараду?

— Ця Малінче була негідною зрадницею, а нашої публіці не подобаються зрадники. Ніхто з наших співачок не взявся б за таку роль. Щоб бути гідною музики й аплодисментів, та індіанка мусила б зробити з Кортесом те саме, що Юдіф з Олоферном.

— Та ж ваша Мітрена визнає переваги конкістадорів.

— Але вона до кінця надихає ацтеків на боротьбу. Такі персонажі завжди мають успіх у публіки.

— Американець, хоч і не з таким запалом, доскіпувався далі:

— Історія розповідає...

— Театр не історія. Митець має право на вигадку... Нещодавно в Парижі славетний пан Вольтер поставив на сцені трагедію, в якій йдеться про ідилічне кохання між Оросманом та Заїрою, історичними персонажами, котрі, якби вони жили в той час, коли відбувається дія, мали б — він за вісімдесят, а вона за дев'яносто років...

— Порохня сиплеться, а вони кохатись... — пробурмотів Філомено.

— ...Там йдеться також про пожежу в Єрусалимі, що його підпалив султан Саладін, а це неправда, бо ж підпалили й пограбували місто та вбили всіх його мешканців наші хрестоносці. А от зверніть увагу на те, що коли йдеться про святі місця, там усе правда, це таки справжня історія. Велика, гідна поваги історія!

— То, по-вашому, історія Америки не велика й не гідна поваги?

Чернець-музикант уклав скрипку у футляр з яскравою червоною підкладкою.

— В Америці все казкове: міфи про Потосі й Ельдорадо¹, міста-примари, морські губки, які розмовляють, лами з червоною вовною, індіанці, що чіпляють у вуха цілі колеса та їдять езуїтів...

¹ Потосі — гора в Перу, з якої видобували срібло. Слово вживається фігуально в значенні казкового багатства.

Американець знову обурився:

— Якщо вам так подобаються казки, напишіть музику до «Шаленого Орландо»¹.

— Це я вже зробив, шість років тому.

— Але ви ж мені не скажете, що на сцені з'явився Орландо, в чому мати народила, перетнув всю Францію та Іспанію, плавом пересік Середземне море, не замочивши сідниць, та потрапив на Місяць дуже собі просто?..

— Годі базікати,— урвав їх Філомено, пильно дивлячись на спорожнілу сцену, де сеньйора Пірчер (Теутіле) та сеньйора Дзанучі (Раміро), стерши грим та переодягнувшись, обнімалися та цілувалися якось занадто палко, вітаючи одна одну з тим, що добре співали сьогодні (це була таки правда).

— Третя стаття? — спитав американець, уживаючи найделікатніший вираз, який він знайшов, щоб висловити свою підозру.

— Нікому до цього немає ніякого діла! — вигукнув чернець. Він поквапно склав ноти і поспішив до гарненької Анни Джіро, яка нетерпляче чекала на нього в глибині сцени, змінивши розкішне вбрання на досить скромну сукню.

— Мені дуже прикро, що вам не сподобалась моя опера... Іншим разом я спробую написати музику на чисто італійську тему.

Молоточки на вежі Оролоджію щойно пробили шосту годину, сонні міські голуби злетіли вгору й посідали на вежу, затуливши разом із мрякою та туманом, покритий позолотою та емаллю великий годинник.

❖❖❖❖ РОЗДІЛ VIII ❖❖❖❖

І зазвучить сурма...

«Послання до Корінфян», 1, 52.

Намоклий від мряки одяг, здавалося, пахнув стайнею. Похмурий американець поринув у свої думки і дивився вниз, ніби рахуючи камені бруківки, синюваті у світлі вуличних ліхтарів. Він весь час щось шепотів, з його уст зривалися незрозумілі уривки слів.

— Невже вас так роздратовала опера, що її ми оце прослухали? — спитав Філомено.

— Не знаю,— відповів американець, переставши мурмотіти сам до себе.— Чернець Антоніо своєю екстравагантною мексиканською оперою заронив мені в душу багато всяких думок. Я нащадок людей, які народилися в Іспанії на березі Тахо, мій батько родом із Медельїна, так само як Ернан Кортес. Але сьогодні зі мною сталося щось незвичайне: чим далі йшла опера Вівальді та розвивалися всі її перипетії, тим дужче прагнув я, щоб перемогли мексиканці, я пристрасно жадав цього неможливого фіналу, адже ніхто краще за мене, що народився там, не знає, як насправді відбувалися події. На свій превеликий подив я сподівався, що Монтесума переможе бундючних іспанців, і його дочка, немов біблійна героїня, вб'є вигаданого Раміро. І тут раптом я зрозумів, що стою на бік мексиканців, разом із ними натягую лук та бажаю поразки тим, хто дав мені життя. Якби я був Дон-Кіхотом, я підняв би меч проти своїх предків у кольчугах та шоломах.

¹ Орландо, або Роланд — герой французького епосу «Пісня про Роланда», персонаж поеми Аріосто.

— На те й театр, щоб переносити нас туди, куди ми неспроможні потрапити,— мовив Філомено.— Тільки в театрі ми можемо повернутися в минуле й пожити там.

— Театр також допомагає — про це ще писав один античний філософ — позбутися неспокою, що ховається на самому дні нашого ества... Побачивши вигадану Америку поганого лібреттиста Джусті, я відчув себе не глядачем, а учасником подій і дуже заздрих Массіміліано Мілеру, який носив вбрання Монтесуми, моє вбрання. Мені здавалося, що співак грає роль, призначену для мене, яку я через свою обмеженість та боягузтво неспроможний був виконати. І раптом я відчув себе не на своєму місці, далеко від себе самого і всього того, що є справді моїм... Іноді необхідно податися за три моря, щоб збагнути, де твоя батьківщина.

В цю хвилину на вежі Оролоджію пробив годинник, як він це робив уже багато сторіч.

— Мені остогидло це місто з його каналами та гондолами,— провадив американець,— остогидли всі ці Ансільї, Каміли, Джульетти, Анджели, Каттіни, Фаустольї, Спіни, Агатіни та інші, чиїх імен я не можу навіть згадати. Годі! Сьогодні ж увечері повертаюсь додому. Хочу дихати повітрям, яким дихав від народження, яке зробило мене тим, ким я є.

— Чернець Антоніо каже, що ми там живемо не в справжньому, а в казковому світі.

— Казками живиться історія, не забувай про це. Все наше видається тутешнім людям казковим, бо вони втратили відчуття казки. Вони називають казковим усе старе, ірраціональне, усе вчорашнє...— тут американець зробив коротку паузу,— і не розуміють, що казкове лежить у майбутньому. Всяке майбутнє — це казка...

Вони йшли по гамірній Торговій вулиці, на якій було менше народу, ніж звичайно, бо мряка все густішала й уже скрапувала з капелюхів. Тоді американець згадав про доручення, яких надавали йому друзі й приятелі з Койоакана напередодні його від'їзду. Він, звичайно, не збирався роздобувати зразки мармуру, польський янтарний ціпок чи унікальний халдейський манускрипт, не мав також наміру переобтяжувати себе барилами марраскінського вина чи римськими монетами. І дочка інспектора мір та вагівниць обійдеться без інкрустованої перламутром мандоліни, цю пишнотілу жіночку цікавить зовсім інша гра!.. Але ось у цій музичній крамничці він, мабуть, знайде сонати, концерти та ораторії, які просив скромний учитель співу та музики бідолашного Франсискільйо. Вони з Філомено зайшли в крамничку. Для початку продавець приніс їм кілька сонат Доменіко Скарлатті.

— Веселий хлопець,— сказав Філомено, згадуючи нічний концерт.

— Кажуть, він тепер в Іспанії при дворі, й інфанта Марія Барбара великодушно сплачує всі його картярські борги, які ростимуть, поки існуватиме хоча б один гральний заклад.

— У кожного свої вади. Приміром оцей ось — схибнутий на жінках — і Філомено показав на концерти Антоніо Вівальді під назвами «Весна», «Літо», «Осінь», «Зима», над кожним із яких був надрукований у вигляді епіграфа гарний сонет.

— Вівальді завжди житиме навесні, навіть коли його захопить зима,— зауважив американець.

Продавець заходився вихвалити відому ораторію «Мессія»¹.

¹ Мессія — ораторія Г. Ф. Генделя.

— Оце утнув! — вигукнув Філомено.— Той саксонць не розкидаєтьс на дрібнички.

Він відкрив партитуру.

— Сто чортів! Та це ж партія для сурми. Якраз для мене.

І він захоплено читав та перечитував арію, написану Георгом Фрідріхом на два вірші «Послання до Корінфян». Над нотами, які під силу було виконати тільки першокласному музикантові, видніли слова, схожі на спіричуелс американських негрів:

The trumpet shall sound
And the dead shall be raised
Incorruptible, incorruptible,
And we shall be changed,
And we shall be changed!
The trumpet shall sound,
The trumpet shall sound!¹

Коли багаж було спаковано, а ноти складено в гарну шкіряну валізу, прикрашену зображенням ацтекського календаря, американець та Філомено вирушили на вокзал. За кілька хвилин до відходу експреса, американець виглянув у вікно свого купе:

— Шкода, що ти залишаєшся,— сказав він негрові, який стояв на пероні, зіщулившись від холоду.

— Я залишаюсь тут тільки на один день. Сьогодні ввечері мені випадає щаслива нагода.

— Авжеж, авжеж... Коли ж повернешся на батьківщину?

— Не знаю. Спочатку поїду в Париж.

— Що тебе туди вабить? Жінки? Ейфелева вежа?

— Та ні. Жінки є всюди. Та й Ейфелева вежа давно вже не таке диво, хіба що для писак.

— Що ж тоді?

— У Парижі мене зватимуть «мсьє Філомено», і моє ім'я писатиметься через «ph» з гарненькою позначкою над літерою «е»². А в Гавані я буду просто «чорномазий Філомено».

— Це коли-небудь зміниться.

— Хіба що буде революція.

— В революції я не вірю.

— Бо у вас забагато грошей і срібла там, у Койоакані. А люди з грішми революцій не полюбують... Не те що такі, як я. Нас багато, й одного дня ми станемо «масами».

Знову — який уже раз за стільки сторіч? — пробив годинник на вежі Оролоджіо.

— Мабуть, я чую його востаннє,— сказав американець.— Тут я багато чого навчився.

— Подорожуючи, пізнаєш багато.

— Василь Каппадокський, святий і великий богослов, твердив в одному із своїх трактатів, що Мойсей багато чого навчився, живучи в Єгипті, і ніби Даниїл так добре вмів розгадувати сни — тепер це якраз у моді! — через те, що був учнем халдейських магів.

¹ Зазвучить сурма,
І мертві повстають
Нетлінними, нетлінними,
І ми змінимося!
І ми змінимося!
Зазвучить сурма.
Зазвучить сурма! (Англ.)

² Philomène (франц.).

— Кожному своє,— сказав Філомено.— Мене найдужче цікавить моя сурма.

— Ти залишаєшся в доброму товаристві. Сурма інструмент рішучий і гідний пошани, хоч і вередливий.

— Саме тому він так часто звучить в дні винесення вироків, коли надходить час звести рахунки з усякими сучими синами,— сказав негр.

— Мабуть, вони не переведуться й до кінця світу,— мовив американець.

— От дивина,— зауважив негр.— Я тільки й чую, як говорять про кінець світу. Чому б не говорити краще про початок?

— Це буде день воскресіння,— сказав американець.

— У мене немає часу так довго чекати,— відповів негр.

Велика стрілка стрибнула, і годинник показав восьму годину вчора. Поїзд майже непомітно рушив назустріч ночі.

— Прощай!

— Надовго?

— До завтра?

— А може, до вчора...— відповів негр, але слово «вчора» заглушив протяжний свист локомотива...

Філомено повернувся до світла і несподівано помітив, що місто страшенно постаріло. Зморшки лягли на фасади будинків, стіни забруднилися й покололися, все вкрилося мохом, який з'явився ще до появи людини і почав псувати речі, тільки-но їх було створено. Дзвіниці, грецькі коні, сірійські пілястри, мозаїка, церковні бані та геральдичні емблеми — усе, що так вихвалялося в проспектах з мегою залучити багатих туристів, — втратили принаду Святих Місць, на які цікаво дивитися лиш тоді, коли долаєш у подорожі до них безліч небезпек і труднощів. Рівень води в морі піднявся. Моторні човни сновигали по невеликих, але досить злих і настирливих хвилях, що билися об старі палі та підпірки, які все ще тримали на собі будинки, більш-менш пристойні завдяки сучасним перебудовам. Здавалося, Венеція з кожною годиною глибше й глибше занурюється у свої каламутні води. Велика скорбота насувалася тієї ночі на хворе приречене місто.

Але Філомено не сумував. Він ніколи не сумував. Сьогодні ввечері через півгодини почнеться концерт, якого він так довго чекав, концерт людини, що змусила сурму забриніти з не меншою силою, ніж гриміла сурма бога Захарії, Господа пророка Ісайї. Таке почуєш хіба в найурочистішому концерті небесного хору. І оскільки йому треба було ще багато зробити, щоб музика заговорила ритмами, він легкою ходою рушив до концертного залу, де афіші повідомляли, що через кілька хвилин задзвенить незрівнянний інструмент Луї Армстронга. І здавалося Філомено, що в цьому місті, збудованому на палях, живим, діяльним, спрямованим у майбутнє лишається для нього тільки ритм, первісні і водночас складні ритми, що існують тільки на цьому світі, адже люди довели — правда, зовсім недавно, — що музика є тільки на землі, а все інше — одноманітний контрапункт обертальної геометрії. Коли земляни дістались до Місяця, який вони обожнювали ще з часів стародавнього Єгипту, Шумеру та Вавілонії, вони з сумом переконались, що на ньому немає нічого, крім купи непотрібного зоряного каміння, вкритого пилом інших світів, які рухаються по своїх далеких орбітах, уже вирахованих та обчислених, серед яких Земля всього лише одна з багатьох планет, нічим не гірша і не краща за інші, але вона, хоч би що там казали,

поки що єдина заселена планета сонячної системи, і Людина, хоч би якою зіпсованою та жалюгідною вона була, єдина мисляча істота у всесвіті (ніхто ще не довів протилежного), і найперше її завдання — займатися своїми повсякденними справами.

Людина шукала розв'язання своїх проблем у заклинаннях Огуна та Елегуа¹, у Ковчезі Завіту чи Вигнанні Гендлярів з храму, живлячись чистими некорисливими ідеями або споживаючи речі широкого вжитку, вірила в Слово, поклонялася Духові — все це її справа. Для Філомено поки що найголовніше в житті становила музика, звичайна земна, а не небесна музика. Біля входу до театру він показав свій квиток, і його провела до місця білетерка з величезними сідницями, і от посеред аплодисментів та вітальних вигуків з'явився чудовий Луї. Він підняв сурму й почав грати так, як тільки він умів це робити, мелодію *Go down Moses*², потім перейшов до *Jonah and the Whale*³. Звуки сурми линули до стелі театру, де летіли, застигши у своєму польоті, рожеві ангели, що належали, мабуть, майстерному пензлю Тьєполо⁴.

І знову зазвучали біблійні ритми *Ezekiel and the Wheel*⁵, а потім *Hallelujah, Hallelujah*⁶, і Філсмено згадав про Георга Фрідріха і про ту ніч. Тепер він спочиває в мармуровому пантеоні Вестмінстерського абатства поряд із Перселлом⁷, що теж дуже добре знався на містичних та веселих мелодіях для сурми. І вже настроювали музиканти, що сиділи на сцені позаду соліста, свої інструменти: саксофони, кларнети, контрабаси, електричні гітари, кубинські барабани, маракаси (а чи не їхніх предків згадував поет Бальбоа під назвою «тіпінагуас?»), цимбали, литаври, якісь щіточки з торочками, трикутники-сістрос⁸ та фортепіано з піднятою кришкою, яке навіть не пам'ятало, що в давнину його називали клавесином.

— Пророк Даниїл, який багато чого навчився в халдеїв, згадує в біблії про оркестр, який складався з сурми, сопілки, цитри, цівниці, гусел та арфи, які схожі на ці інструменти...— подумав Філомено.

А оркестр слідом за Луї Армстронгом уже почав блискучі варіації на тему *I Can't Give You Anything But Love, Baby*⁹,— новий концерт барокко, до якого несподівано й таємниче приєдналися удари годинника на вежі Оролоджію.

З іспанської переклала Маргарита ЖЕРДИНІВСЬКА.

¹ Міфічні персонажі африканських релігій у країнах Латинської Америки.

² Зійди, Мойсею (англ.).

³ Йона та кит (англ.).

⁴ Джованні-Баттіста Тьєполо (1699—1770) — венеціанський художник.

⁵ Езеїїл та колесо.

⁶ Алілуйя.

⁷ Перселл (1659—1695) — англійський композитор.

⁸ Сістрос — старовинний музичний інструмент стародавнього Єгипту.

⁹ Я нічого не можу дати тобі. крім кохання, бебі.

